

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ

BİLDİRİLER

11. ULUSAL
BÖLGE BİLİMİ /
BÖLGE
PLANLAMA
KONGRESİ

21-23 EKİM 2004
TRABZON

BÖLGE BİLİMİ TÜRK MİLLİ KOMİTESİ

“Kent Ağları” Gelişme Stratejisi: Trabzon-Rize Yoğunluk Bandı Örneği

Prof.Dr.Saliha E. AYDEMİR, Prof.Dr.Şinasi AYDEMİR
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
TRABZON

Özet

Son onlu yıllarda bölgesel gelişmede küçük orta boy kentlerden oluşan bir ağının tekil büyük kente görelî, bünyesindeki gelişmeyi daha geniş alana ve daha eşitlikçi biçimde yayabileceği görüştü ortaya çıkmıştır. “Kent ağları” olarak adlandırılan bu gelişme stratejisi, ağ yerleşmeleri arasında gönüllü işbirliği esasına dayandığından toplumsal etmenler uygulamada hayati önem taşımaktadır. Yerleşme dokusu kent ağları gelişme stratejisine uygun olan Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bu stratejinin uygulanabilirliği bildirinin konusudur. Çalışma, bölgenin gelişme aktörlerinin görüş ve beklentilerinin ağ ilkeleri kapsamında, SWOT analiz tekniği çerçevesinde değerlendirilmesini kapsamaktadır.

1. Giriş

Ülkemizde, bölgesel gelişmede 1960’lardan buyana, 3. ve 4. Beş Yıllık Kalkınma Planları hariç, farklı isimlerle de olsa “büyüme merkezi” politikası izlenegelmiştir. Altyapı yatırımlarının yoğunlaşması, ekonomik çarpan etkisi yüksek sektörlerin/alt sektörlerin desteklenmesi, yerel kaynakların ve girişimcinin harekete geçirilmesi yanında bölgeye dışardan sermaye akışının teşvik edilmesi, vb. uygulama araçları bir arada ya da seçmeli olarak kullanılagelmiştir. Zaman içinde bu politikanın görünen ve dolaylı iki temel açmazı ortaya çıkmıştır:

- Her ne kadar plan bölgelerde “seçilmiş” yerleşmeler çevrelerindeki kentlere görelî daha yüksek gelir düzeyine, daha gelişmiş hizmetlere ve daha canlı ekonomiye kavuşarak bölge merkezi konumuna gelmişlerse de bu merkezilik, özellikle ülkenin doğusunda, önemli bir bölgesel itici güç niteliğine ulaşamamıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel alanda ulusal arenada yarışan kentlere dönüşmemişlerdir. Dolayısıyla “büyüme merkezi politikası”ndan özde beklenen yarar-merkez büyüüp geliştikçe gelişmenin ve refahın çevre ye yayılması-gerçekleşmemiştir.

- Birbirine benzerlik gösteren yerleşmelerden birinin, resmen olmasa da dolaylı yollarla büyüme merkezi olarak devletçe desteklenmesi komşu eşitleri arasında çatışmaya neden olmuştur. Ayrıca bazı bölgelerde, “seçilmiş” merkezi hasım olarak gören komşu yerleşmeler/iller, özellikle kamu yatırımlarını kendilerine çekmek için çeşitli platformlarda mücadele ederek bölgede gereksiz, ekonominin rasyonelleriyle çelişen yatırım tekrarlarına neden olmaktadır. Bu tutum ülkemizin değişik bölgelerinde yaygın olarak gözlenmektedir.

Halbuki, ölçek ve kentleşme ekonomilerine sahip tek büyük merkez oluşturmak için aşırı çaba harcayan büyüme merkezi politikası yerine, yakın konumlanmış irili ufaklı kentlerden oluşan ağların oluşumunun desteklenmesi, özellikle az gelişmiş bölgelerde daha etkin sonuç verebilir. Bu stratejide yerleşmelerin düşeyde bütünleşmesi yerine yerleşmeler arası mal ve hizmet akımı-ağı ve işbirliğine dayanan yatayda bütünleşme söz konusudur

Bildirinin amacı, Doğu Karadeniz Bölgesi kentsel yoğunluk bantlarında “kent ağları” politikasının uygulanabilirliğini sınamaktır. Bu bağlamda yoğunluk bandında yer alan örnek yerleşmelerin ekonomik, sosyal ve altyapı alanında belirlenen yirmi kadar ölçüt çerçevesinde, SWOT tekniği ile işbirliği potansiyelleri ve kısıtları irdelenmektedir.

2. Kent Ağları - Çok Merkezli Gelişme

Mekansal planlama temel olarak gelişme ile ilgilidir; ulaşım, üretim, çevre koruma, AR-GE, vb. sektörel yatırımları bütünleştirerek sürdürülebilir gelişmenin başarılmasını amaçlar. Kentler ağı gelişme stratejisi bir kent ya da metropolün çevresindeki diğer bütün yerleşmelere hakim olduğu tek merkez/büyüme merkezi gelişme stratejisine seçenektir (Hague, Kirk 2003; ESPON 2003, 27).

Literatürde değişik terminolojilere rastlanmaktadır; Kent Ağları (Capello 2000), Ağ Oluşturan Kentler (Batten 1995), Çok Odaklı Metropolitan Bölgeler (Dieleman, Faludi 1998), Çok Merkezli Kent Bölgeleri (Kloosterman, Lambregts 2001) gibi. Bu çalışmada ilk terim kullanılmıştır. Kent ağları (KA), çok sayıda yerleşmenin, birlikte hareket ederek ticaret, servisler ve kentsel kolaylıkların sürdürülebilir büyümelerine ortam hazırlayacak yeni bir “kritik büyüklük” yaratacak biçimde ağ oluşturmalarıdır (Hague, Kirk 2003). Ağ kentleri birbirine az çok yakın, idari ve politik olarak birbirinden bağımsızdırlar. Kentler arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda egemen bir kentin bulunmaması gerektiği görüşünde olanlar var ise de (Kloosterman, Lambregts 2001) bu önemli bir belirleyici değildir (ESPON 2003, 30).

2.1. Kent Ağları Stratejisinin İlkeleri

KA'dan beklenen *dengeli gelişme/büyüme, eşitlik, sosyal ve mekansal bütünleşme ve sürdürülebilir gelişmedir*. KA'nı güçlendirmek için geliştirilen kavramsal mekansal stratejiler; *kooperasyon, ortaklık ve yetki verme, içsel gelişme ve yönetişimdir* (Jensen, Richardson 2001; ESPON-2003, 28; Shaw, Sykes 2001).

2.1.1. Kent Ağlarının Özellikleri

a. KA'nın birbirini tamamlayan iki yönü vardır (ESPON 2003, 29-30);

Morfolojik yön; verilen alanda genelde tüm yerleşmelerin, özelde kentlerin dağılımını içerir. Bunlar güçlü ya da zayıf bir hiyerarşik düzen sergileyebilirler; iki uç düzeni tek merkezli düzen (bir hakim kent ve çok sayıda çevre/bağımlı kent) ve çok merkezli düzen (kentlerin benzer değerde olması, hakim bir kentin bulunmaması) dir.

İlişkisel yön; verilen bir alanda kentler arasındaki ağları, akışları ve kooperasyonları kapsar. Merkezler arası akışlar ve kooperasyonlar farklı yönlendirmeler gösterebilir. Uç örnekleri "tek yönlü" (ilişkilerin tercihen tek merkeze yönlmesi) ve "çok yönlülük" (zayıf kentsel hiyerarşi) dir.

Kısaca, çok merkezlilik/zayıf kentsel hiyerarşi KA'nın önkoşulu değildir.

b. KA'nının kurulmasında iki temel süreç vardır (a.g.e, 30):

Kurumsal KA; yöneticilerin çeşitli projeler üzerinde **gönüllü işbirliğine dayanır.** Önemli olan, iki ya da daha fazla yerleşmenin ortak ve tematik projeler, eylemler ve stratejiler oluşturması, bilgi ve deneyimlerini birbirlerine aktarması, araç-gereçlerini paylaşması ve altyapılarının (kültürel, sosyal, ulaşım, vb.) niteliğini artırma yolunda ortak projeler geliştirmesidir. Bu bağlamda KA "plana yönlmiş" strateji ve eylemlerle ilişkilendirilir. İşlevsel işbirlikleri için işlevsel tamamlayıcılık ön koşul değildir.

Strüktürel KA; mekanın spontane organizasyonu ile ilgilidir. Kentsel düğümlerin mekansal dağılımı ile mal, bilgi ve insan akımlarının ve ilgili altyapının mekanda nasıl yönlendiğinin birlikte gözlemlenmesi spontane oluşum konusunda büyük ölçüde bilgi verir. Çeşitli altyapı ağları KA oluşumunu etkiler.

Kısaca, KA yalnızca gönüllü stratejiler ve eylemlerin sonucu oluşmaz. Tarihsel, ekonomik ve mekansal düzenin bir ürünü olarak spontane biçimde de gelişebilir.

c. KA'nın fiziksel yapısı, birbirine yakın ve ilişkili farklı büyüklükte yerleşmelerden oluşmaktadır. Örneğin, ABD'de yapılan bir araştırmada, ağın merkezi ile en uzak ağ kenti arası uzaklığının yaklaşık 160 km olduğu, ağ içi yerleşme sayısının 30'u bulunduğu, ağ yerleşmelerinin nüfuslarının ise 150 000 ile 4 000 kişi arasında değiştiğidir. Ağdaki yerleşmelerin ortalama nüfus büyüklüğü yaklaşık 14000'dir (Krakover 1987).

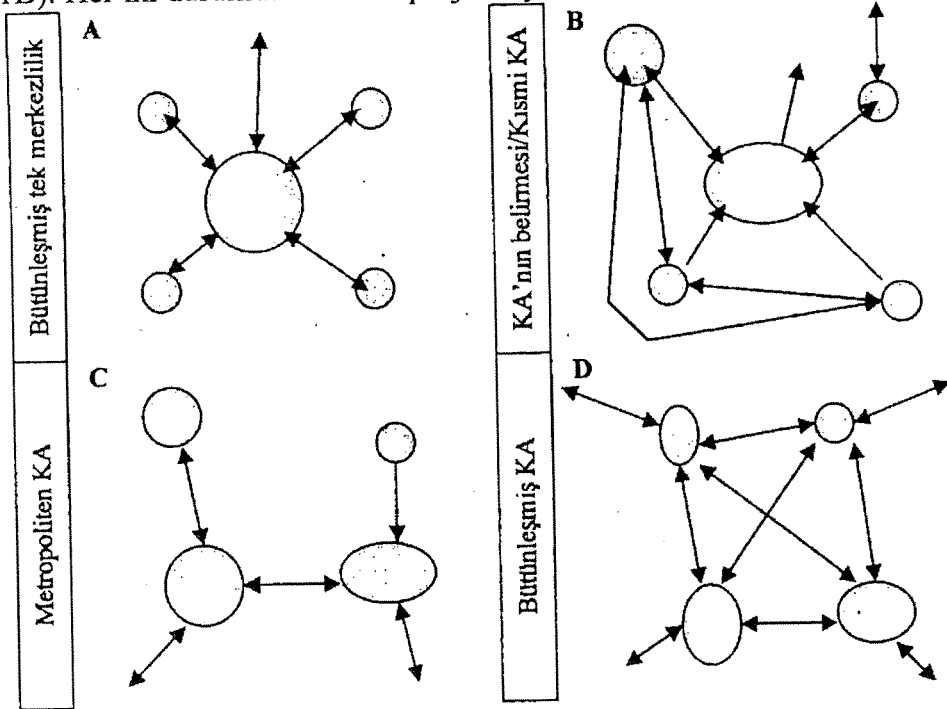
d. Kent ağları için yalnızca mekansal yakınlık yeterli değildir. Çünkü, KA ülkelerarasından yerel farklı mekansal ölçeklerde geçerli olan bir kavramdır; yerel ölçekte (mahalleler arası), bölge içi (yerleşmeler arası), ulusal (bölgeler arası), ve ülkeler arası (sınır aşan ve küresel ağlar) gibi (Vartiainen, Antikainen 1991). Bu nedenle, bağlantılılık KA'nın mekansal düzenin garantisidir (ESPON 2003, 31).

2.1.2. Kent Ağlarının Tipleri

KA'nın oluşumu bir süreçtir ve bu süreçte ağ strukturünün başarılması için tek bir yol ve performans modeli yoktur. KA'nın "morfolojik" ve "ilişkisel" yönü birlikte değerlendirildiğinde dört temel KA tipi tanımlanabilir (ESPON 2003, 31-34):

a) Bütünleşik tek merkezlilik; güçlü hiyerarşik kentsel düzen ve güçlü merkez-çevre ilişkisi vardır. Tüm merkezler uzmanlaşmış olabilirde olmayabilirde, ama oldukça çeşitlenmiş, yerelde organize edilmiş işgücü pazar vardır ve ana merkeze bağlılık fazladır (Şekil 1A). Avrupa ölçeğinde hava trafiğinde Londra ve diğer Avrupa kentleri arasındaki ağ; ulusal ölçekte Budapeşte ve Macaristan kentler sistemi, Türkiye'de İstanbul ve ülke kentler sistemi; bölgesel ölçekte Madrid ve bölgesi Navarre'nin kent sistemi, ülkemizde İzmir ve Ege Bölgesi kent sistemi bu türün örneklerindedir.

b) KA'nın belirmesi; oldukça güçlü bir mekansal struktur ve çok yönlü akışlar. Bazı ikincil merkezler özel tematik yetenek kazanır ki bu onun çok yönlü ilişkiler kurmasını teşvik eder, güçlendirir. Bu çok yönlü ilişki düzeninde kentler ya aynı alanda uzmanlaşmıştır (rakiptirler) ya da birbirlerini tamamlayacak biçimde uzmanlaşmışlardır (turizm ile şarap-viski endüstrisi, elektronik ile havacılık, vb.) (Şekil 1B). Her iki durumda da ortak projeler yürütebilirler.

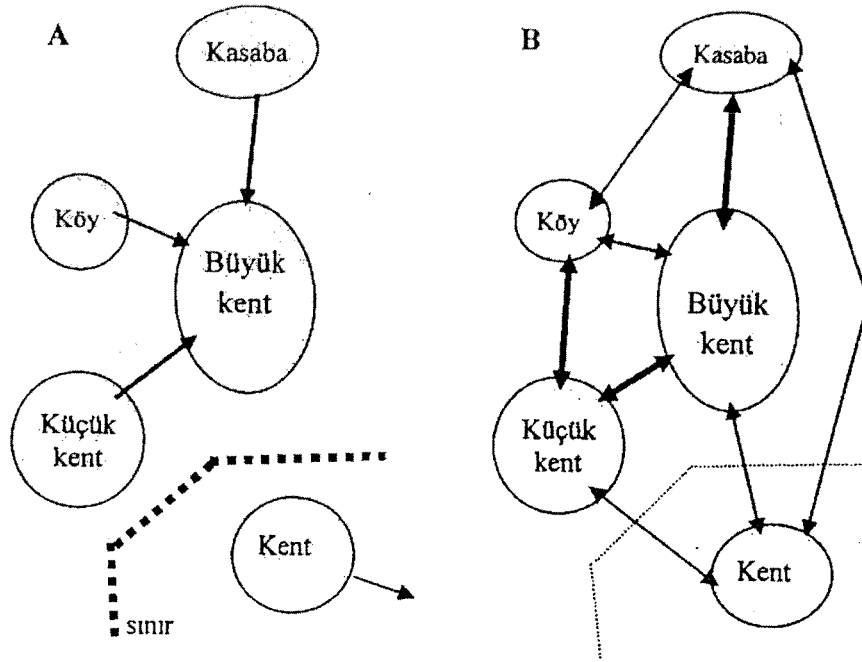
Şekil 1. Kent ağları tipleri (ESPON 2003, 34)

c) Metropolitien KA; zayıf kentsel hiyerarşi, güçlü üst kademe merkezlere yönelme, birlikte ana merkezli ağ gibi davranma. Üst kademe merkezler çok çekirdekli düzende ise "tek kademe KA"dan söz edilebilir (Şekil 1C). Örneğin Avrupa ölçeğinde politik ve ekonomik merkezler ağı; ulusal ölçekte İspanya ile Barselona ve Madrid; bölgesel ölçekte İtalya'da Tuscany ile Sienna ve Floransa, Fransa'da Lorraine ile Nancy ve Metz.

d) Bütünleşmiş KA; zayıf kentsel hiyerarşi, çok yönlü ilişki (Şekil 1D). Ülkesel düzeyde Alman kent ağı, Bölgesel düzeyde Randstadt (Hollanda) kısmen bu modele örnektir.

2.2. Kent Ağları Stratejisinin Olumlulukları ve Kısıtları

a) Yerleşmeler Hiyerarşisi (Christaller) kuramı ile bütünleşen Büyüme Merkezi stratejisinde ilişkiler genelde tek yönlü ve zayıftır. Büyüme merkezi, çoğu kez bölgenin nüfus açısından da en büyük yerleşmesidir, yeni etkinlik ve yatırımların odağıdır. Yerleşmeler arasındaki idari sınırlar, özellikle uluslararası sınır, ilişkilerde kısıtlayıcıdır (Şekil 2A). KA yaklaşımında ise büyük kent halâ önemlidir, ama tüm parçalarla arasında karşılıklı yararlanma esasına dayalı bir bağ vardır (Şekil 2B). Yerleşmeler arası nitelikli iletişim ağıyla işçi ve iş arayanlar, eğitim kursu olanakları, eğlence ve kültür etkinliklerinin programları, vb. pek çok konuda ağ içi nüfusun kolay ve çabuk bilgilenmesi sağlanır.

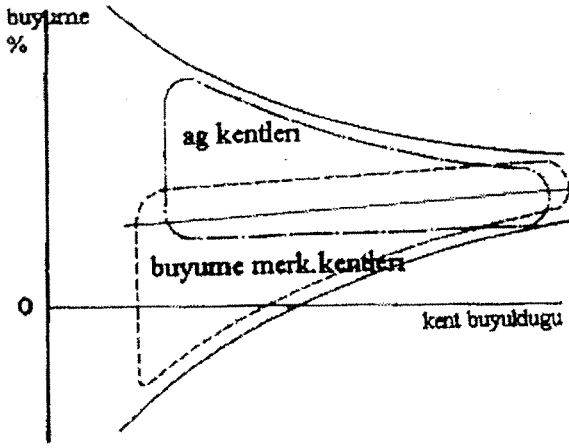

Şekil 2. Tek merkezli (A) ve KA (B) gelişmelerde ilişkiler (Hague, Kirk 2003)

b) Bölgesel gelişmenin getirileri ağ içi yerleşmelerce paylaşılacağından ağ kentleri birlikte büyüyecekler, ağ içinde prime bir kent ortaya çıkmayacaktır. Büyüme merkezi yaklaşımında ise bölgesel gelişme öncelikle merkez kentte yaşanacağı için art alanındaki yerleşmelerden göç alarak bölgesinde prime kent oluşumuna neden olacaktır/olmaktadır (Şekil 3).

c) Kent ağları oluşumunun üç önemli potansiyel avantajı vardır (Meijers 2002)

- 1) Kentlerin bölgesel koalisyonu, her bir kentin bireysel etkisinden daha büyük önem taşıyacaktır.
- 2) kentlerin işlevsel etki alanlarındaki kısmi örtüşmeler nedeniyle mekansal konular yalnız bölgesel ölçekte etkin olarak ele alınabilir.
- 3) Kent ağlarının etkisi bütünü oluşturan parçaların etkilerinin toplamından daha

fazla olabilir. Erişilecek sinerji düzeyi ağ türüne (bütünleşme, kooperasyon, birbirini ve tamamlama) ve ağ kentleri arasındaki ilişkinin optimizasyonuna bağlıdır. Birçok yönetici ve teknokratın beklentisi sinerjinin gelişeceği yönündedir.

Şekil 3. İki kent sisteminde büyüme oranı ve kent büyüklüğü arasındaki ilişki (Batten, Törnqvist 1990)

d) Kent ağlarının kurulabilmesi kent yöneticilerinin, kurum ve kuruluşlarının işbirliğine ve gereklerini yerine getirmeye istekli olmasını gerekir. Bütünleşmenin, uzun dönemde bekli de en önemli yönü bu duygusal yöndür (Grasland 1999). Bu, yeni bağların tarihsel engelleri (ülke sınırları, yerel çekişmeler ya da iletişimsizlikler) zorlanması/yıkılması demektir. Ağ içi bağlantı ulaşım altyapısı yanında enformasyon teknolojisine dayanan sanal bağ, ortak çalışma ve/veya aktif işbirlikleri ile de sağlanabilir/iyileştirilebilir (Hague, Kirk 2003).

Özet olarak, özellikle Avrupa'nın mekansal gelişmesinde Birlik tarafından anahtar strateji olarak benimsenen KA, 1990larda, çeşitli ülkelerde, değişik ölçeklerde uygulamaya konmuştur. Dört konuda kentlerin/bölgelerin ağ oluşturmaları teşvik edilmektedir; işlevler yönünden birbirini tamamlayıcılık ve işbirliği; işlevsel karşılıklı bağımlılığı güçlendirme; ulaşım, atık yönetimi gibi işlevlerde idari sınırlar ötesi gönüllü işbirliği; yaşayabilir pazarlar yaratmak için küçük ve orta boy yerleşmelerin işbirliği.

3. Doğu Karadeniz Bölgesi (DKB) ve Kent Ağları Stratejisi

DKB gelişmişlik sıralamasında ülke listesinin gerilerinde yer alan bir bölgedir. Kıyı kesimleri ile iç kesimler farklı yerleşim deseni sergiler. Kentsel yerleşmelerde (10000+ nüfus) yaşayan nüfusun (%52) büyük çoğunluğu (%80) dar kıyı bandında yaşamaktadır (Aydemir ve diğ. 2000, 3). Kıyı bandının gelişmesinde, çeşitli açılardan kent ağları stratejisinin benimsenmesi çok uygun görünmektedir:

a) Morfolojik ve ilişkisel açıdan; NUTS 2 düzeyinde Trabzon Bölgesi Trabzon dışında büyük bir kentsel merkeze sahip değildir. Trabzon da çok güçlü bir merkez özelliği göstermez. Bölgedeki iki alt yoğunluk bandından biri olan Vakfıkebir-Trabzon-Rize-Arhavi kıyı bandı (yaklaşık 190 km, 20 kent ve kasaba) yerleşmeler arasında günlük git-gel hareketliliğinin en canlı olduğu banttır. Burada çalışma, ticaret, hizmetlerden yararlanma amaçlı günlük seyahat bölgenin diğer yoğunluk bandından fazladır (Aydemir ve diğ. 1993). Örneğin, 1990'da her gün bu bantlardaki yerleşmelere artalanlarından (hinterland) gelen sayısı yerleşme nüfusunun %7-32'si arasında değişmekteydi. Günümüzde de benzer ilişkiler sürmektedir.

b) Ekonomik açıdan; ikinci sektörün mekandan kaynaklı sorunları arasında tüketici pazarının darlığı, nitelikli işgücüne ve girdiye erişememe önemli yer tutmaktadır (toplam %57). Dış pazarlara açılmada uzman bankacılık, danışmanlık ve taşımacılık hizmetleri en çok eksikliği hissedilen hizmetlerdendir (toplam %75). Bölgede etkin olarak varlıklarını sürdürebilmeleri rekabet güçlerini artıracak hizmetlere ve kentleşme ekonomilerine bağlıdır. Halbuki bölge yerleşmeleri tekil olarak bunları sağlayacak kritik pazar büyüklüğüne sahip değildir. Sorunlar nedeniyle bölgeden göçmek isteyen yerel üretici azımsanmayacak düzeydedir (%55). Çoğunun (%62) hedefi Marmara Bölgesi, özellikle İstanbul ve Bursa'dır (Aydemir ve diğer 1998).

c) Çevresel açıdan; DKB kıyı yoğunluk bandında, yerleşilebilir arazi son derece sınırlıdır. Birbirine yakın yerleşmelerde arazi kullanım kararlarının birbirinden bağımsız verilmesi kararlarda çakışma/çatışmalara neden olmaktadır. Kıt kaynaktan optimum yararlanabilmek, savurganlığın önlenmesi ancak yerleşmelerin ortak amaçlar kümesine yönelik, stratejik bir plan çerçevesinde planlanması ile mümkündür.

Görüldüğü gibi DKB kıyı bandı yerleşmeleri yukarıda değinilen dört konuda da ağ oluşturmaya elverişlidir. Nitekim bu yerleşmelerin bir kısmı katı atık yönetimi konusunda işbirliğine yönlendirilmiş (Katı Atık Birliği), Trabzon, organize sanayi bölgesi için Arsin ve Beşikdüzü'nde yer seçmek zorunda kalmıştır. Kısaca, bölge yöneticileri ve iş çevreleri bilinçsizce ve zorunluluklardan kaynaklı (uygun arazi varlığı, vb.) da olsa işbirliğini ve yerleşmeler arası işlevsel bütünleşmeyi kısmen yaşamışlardır/yaşamaktadırlar. Ancak KA'nın kurulabilmesi bunların bilinçli ve yerleşmelerin ortaklaşa belirleyecekleri amaçlar doğrultusunda planlı olarak yapılmasını, kentsel aktörlerin de buna istekli olmasını gerektirir.

3.1. Yöntem

Karadeniz insanı birçok olumluluklar yanında bazı olumsuz kişilik özellikleri de taşır; bencillik, şüphecilik, kendine aşırı güven, inatçılık gibi. Dolayısıyla insanlar geleneksel olarak kişisel çevreleri dışında kalanlarla ilişki kurmakta isteksizdirler. Bu nedenle bölgede ağ stratejisinin nasıl uygulanacağı konusunda detaylı çalışmaya geçmeden önce sosyo-kültürel açıdan bölge insanının ve kurumlarının böyle bir stratejiyi yaşama geçirebilme eğilimleri sınanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, kentsel ve bölgesel gelişmede başlıca aktör konumundaki kurum ve kuruluşların (STK'lar, yerel yönetimler ve il özel idareleri) işbirliğine gönüllülükleri sorgulanmıştır. Bölgedeki nüfusu 10 000'in üzerindeki toplam 14 yerleşme arasından seçilen 6 örnek yerleşmede aktör kurum ve kuruluşların temsilcileri (başkan ya da yardımcıları, il özel idare başkanı olarak vali) ile görüşülmüştür. Örnek kentler; bölgenin il merkezleri (Rize ve Trabzon) ile doğu ve batı ucundan ikişer ilçe merkezidir (sırasıyla Hopa, Arhavi ve Vakfıkebir, Akçaabat). Ankette deneklere geçmişteki ortak eylemlerine ve gelecek için niyetlerine, yaşadıkları kenti ve diğer bölge kentlerini nasıl algıladıklarına, kentleri/ kurumları için uzun dönemli hedeflerine, kentsel/bölgesel gelişme ve işbirlikleri için neleri içsel ve dışsal tehdit olarak gördüklerine ilişkin açık veya kapalı uçlu, dört bölümden oluşan 30 kadar soru yöneltilmiştir. Yanıtlar stratejik analiz tekniği olan SWOT'dan (Tablo 1) yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. SWOT teriminin anlamsal açılımı

Güçlülük (S) Toplumsal/kentsel/bölgesel hangi özellikler ve etmenler KA stratejisini destekler?	Zayıflık (W) Toplumsal/kentsel/bölgesel hangi özellikler ve etmenler bölgede KA oluşumunu kısıtlayabilir?
Fırsatlar (O) Toplumsal/kentsel/bölgesel hangi özellikler ve etmenler KA stratejisinin başarı potansiyelini artırır?	Tehditler (T) Hangi dışsal konular/etmenler KA oluşumunu olumsuz yönde etkiler ?

3.2. Kentsel Aktörlerin Bölgede Ağ Oluşumunu Konusunda Öznel Görüşleri

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki bu çalışma süren bir çalışmadır ve burada yer alan değerlendirme aktörlerin öznel görüşlerine dayanmaktadır. Çalışmanın izleyen aşamaları nesnel verilere dayanan değerlendirmeleri de kapsayacaktır.

3.2.1. Bölgenin KA stratejisi açısından güçlü yönleri

. *Kentler arasında birbirini tamamlayıcı ilişkiler*; genelde kıyı yerleşmelerinin sosyo-ekonomik özellikleri üniform değildir. İşgücü, öne çıkan sektörler, altyapı, kentsel çevre özellikleri, vb. açılardan kentlerin birbirine göreli üstünlükleri vardır. Örneğin, Arhavi’de kültürel hizmetler gelişmişken 11 km. uzağındaki Hopa’da ulaştırma-ticaret, 30 km. uzağındaki Ardeşen’de sanayi daha gelişmiştir.

. *Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkililiği*; 1990lı yıllardan buyana il merkezlerindeki bazı ikinci sektör STKları (İhracatçılar Birliği, TİSİAD, MÜSİAD, Ticaret Borsası, vb.) kuruluşları/kentleri/bölgeleri için vizyon geliştirmeye, hedefler koymaya, bunlara bağlı olarak kendileri ve/veya diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde projeler üretmeye/ projelere öncülük etmeye başlamışlardır. Rize’de “kadına iş kazandırma”, “kivi üreticilerini örgütleme”, “Trabzon ile ortak organize sanayi bölgesi kurulması”, Trabzon’da “fındık koordinasyon kurulunun kurulması”, kentsel/bölgesel gelişme için “ortak akıl merkezi oluşturulması”, “Hopa sınır ticaret merkezleri projesi”, “Teknopark kurulması” görüşmelerde sözü edilen projelerdir. Bunlardan bir kısmı yaşama geçirilmişken bazıları üzerinde çalışmalar sürmektedir. Rize Ticaret ve Sanayi Odası’nın (TSO) önerdiği ilk proje dışında diğer girişimlerin TSO’na alternatif genç kuruluşlarca yapılması aşağıda değinilen genç nesil iş çevrelerinin farklı yapıda olduğu görüşünü desteklemektedir.

3.2.1. Bölgenin KA stratejisi açısından zayıf yönleri

. *Bölgesel sorunlar*; yerleşmelerin gelişmelerini kısıtlayıcı görülen çoğu özellikler bölgesel yaygınlık sergilemektedir. Niteliksiz ve sağlıklı kentleşme, pazarın darlığı-ekonominin çeşitlilik sunmaması, insan kaynağındaki yetersizlikler yerleşmelerin ortak sorunlarıdır.

. *İnsan kaynağı*; genelde, kentlerin insan kaynağı ya tümüyle vasıfsızdır ya da günümüzde talep edilen niteliklere sahip değildir. Ayrıca, girişimci kültürü ve görgü-bilgi eksikliği aşılması gerekli sorundur.

. *Ortak iş yapma*; bölge insanı emek ve kapitalini birleştirip uzun ömürlü ortaklıklar kuramamaktadırlar. İyi örnekler yok denecek kadar azdır. Bunda insanların bireyci yapısı olduğu kadar 1970lerdeki “halk şirketlerinin” kötü örneklerinin anılarda hala canlı olması da günümüzde işbirliklerini engellemektedir. Örneğin 1990lardaki çimento fabrikası, limanlar gibi kamu işletmelerini satın almak için şirket kurma girişimleri başarısız olmuştur. Trabzon Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliğinin öncülüğünde ilgili Bakanlık ile ortak yürütülen, ayakkabıcılık sektöründeki mini işletmelerin birleşerek güçlenmelerini amaçlayan “10 atölye-1 atölye” projesinden (daha sonra 10 atölye 5’e kadar düşürülmüştür) çeşitli teknik ve finansal desteklere karşın sonuç alınamamıştır.

. *Yıkıcı rekabet*; yerleşmeler ekonomik sorunlarını aşabilmek için bireysel ve kurumsal düzeyde, sınır ötesi ilişkiler dahil yıkıcı rekabet içindedirler. Bu rekabetten tarafların hepsi zarar görmektedir.

. *Vizyon eksikliği*; genelde yerel yönetimlerin ve STKların uzun dönem hedefleri yoktur. Bu nedenle kurumsal enerji/olanaklardan etkin yararlanılmamaktadır.

. *Zayıf iletişim teknolojisi*; bölge yerleşmelerinde hem çağdaş iletişim teknolojisini kullanan, kullananlar arasında da bundan etkin yararlanan işletmeler sınırlıdır. Yine de bölge dışı pazara yönelen işletmelerde iletişim teknolojilerinden yararlananlar daha fazladır.

3.2.1. Bölgenin KA stratejisi açısından fırsatları

. *Eğitim kurumları ve kazanılabilir insan kaynağı*; bölgenin insan kaynağı becerisiz olmakla birlikte **çabuk öğrenen** bir yapıya sahiptir. Kısa süreli kurslarla beceri kazandırılabilir. Bölgede eğitim verecek kurumlar vardır, ancak bunların organize edilmesi gerekir.

. *Genç nesil iş çevrelerinin ortaklığa yatkınlığı*; küresel ekonominin kuralları işletmeleri güçlenmeye zorlamaktadır. Son yıllarda az sayıda da olsa **genç girişimciler** arasında ortaklıklar görülmektedir. Rize’de İpekyolu taşımacılık (Ro-Ro), Trabzon’da Teknopark girişimi bunun örnekleridir. Ayrıca, tüzel kişiliği olan bir yarı kamu kurumu liderliğinde birleşmenin, liderin herkese eşit uzaklıkta olması koşuluyla, ortaklıkların başarı şansını artıracığı yönünde görüşler de vardır.

. *Sınır ötesi ilişkiler*; yerleşmelerin komşu ülkelerle ekonomik ilişkileri genelde “iyi” olarak değerlendirilmektedir, ama kültürel ilişkiler orta/orta altı görülmektedir. Turizm Bakanlığının (2001) Türkiye’ye giriş yapan yabancılar konusunda yaptığı araştırma da bunu desteklemektedir. 2001’de turistlerin geliş yeri ve geliş amacına göre yapılan değer-endirmeye göre; sınır komşusu ve yakın ülkelere (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) ülkemize gelen turistin %41’i bölgeye gelmektedir. Gelenlerin yaklaşık %25’i ticaret ve alışveriş amacıyla gelmektedir. Sınır ilinden batıya gittikçe ticaret-alışveriş amacıyla gelenler azalmaktadır. Bölgeden komşu ülkelere yerleşerek üretim ve ticaretle uğraşan, önemli bir nüfus olduğu ifade edilmekle bu konuda sağlıklı veri bulunmamaktadır. İlişkilerin daha iyi olabilmesi 1990larda zedelenen karşılıklı güven duygusunun yeniden kazanılmasına bağlıdır. Devletin düzenleyici rolü kadar toplum içi oto-kontrol de önemlidir. Ayrıca, geniş kitleleri bir araya getiren spordan bir kaynaştırma aracı olarak yararlanılabilir.

3.2.1. Bölgede KA oluşumuna tehditler

. *Kentsel kaynakların bölge dışına kaçması;* gelişmiş merkezlerin/bölgelerin bölgenin yetişen nitelikli işgücünü ve kapitalini kendine çekmesi bölgenin rekabet şansını zayıflatmaktadır. Ayrıca çağın yeniliklerine daha açık olan genç insanları (beyin gücü veya kapital sahibi) kaybetmesi bölgenin yeni gelişmelere açılmasını olumsuz etkilemektedir.

. *Dış girişimcilerin bölge kaynaklarına talip olması;* liman, maden gibi kaynakların bölge dışı kurumlarca işletilmesi bölgede yaratılan katma değer in bölge dışına çıkmasına neden olmaktadır.

. *Bireyler/kurumlar arası güven duygusunda zayıflama;* Ülkesel ölçekte yaşanan yolsuzlukların insanda yarattığı güven bunalımı, genelde bölgesel ölçekteki insan ilişkilerinde etkili olmaktadır.

. *Bürokrasi ve Ankara'nın hakimiyeti;* yereli de ilgilendiren konularda, yerel özellikler ve farklılıklar dikkate alınmadan Ankara'dan alınan kararlar bazen yerel gelişme için engel oluşturmaktadır.

4. Sonuç

Yerel aktörlerin öznel değerlendirmelerine dayanarak Doğu Karadeniz Bölgesi kıyı bandı için "bütünleşmiş KA" stratejisinin diğer ağ tiplerinden daha uygun olacağı söylenebilir. Ancak, kesin yargıya nesnel değerlendirmelerden sonra varılabilecektir. Bu çalışma kapsamında açık olarak ortaya çıkan olgular şunlardır:

- a) Bölgede yerleşmeler arası spontane oluşan işlevsel tamamlayıcılık planlı biçimde geliştirilebilir.
- b) KA stratejisinin uygulanmasında yerleşme içi ve yerleşmeler arası bir dizi içsel sorunla karşılaşılacağı kesindir.
- c) Toplumun zayıflığı olan bazı içsel sorunlar uygun ortamlar hazırlandığı takdirde KA için potansiyele dönüşebileceği kesindir.
- d) Sivil toplum örgütleri toplumsal engellerin aşılmasında önemli aktördür. Bazı STKlar ortak eylemlerin gerekliliğinin bilincindedirler. Son yıllardaki girişimleri bu bilincin kanıtıdır. Ne var ki kurumların ortak hedeften yoksun olmaları çalışmalarda/ uygulamalarda dağınıklığa yol açmaktadır. Aynı şey yerel yönetim ve yereldeki merkezi yönetim temsilcilikleri için de geçerlidir. Ortak hedeflerin belirlenmesiyle tekil çalışmaların toplamında yaratacağı sinerji yakalanabilir.

Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı, yerleşme stratejisi açısından, özde büyüme merkezi stratejisini benimsemekteyse de proje bazlı bir plan olması, tanımlanan çoğu projenin sosyal, ekonomik, çevresel ve teknolojik alanlarda yerleşmelerin ortak eylemlerini gerektirmesi, Trabzon-Rize dahil bazı yerleşme koridorlarının geliştirilmesi, kentler arasında işlevsel farklılaşmanın kesinleştirilerek kentlerin belirli alanlarda uzmanlaşması (DPT-JICA 2000, 6/3-44-48), vb. konulardaki önerileri ile KA stratejisini destekler niteliktedir.

Kaynaklar

- Aydemir, S. E., Ökten, N., Öksüz, A.M., 1993, "DKB'de Yerleşmeler Arası Nüfus Hareketi-İşlevsel Etkileşim ve Bölge Planlama", 3. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İTÜ, İstanbul, s.121-136.
- Aydemir, S.E., Aydemir, Ş., Yamak, R., 1998, "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayilerin Bölgesel Gelişmede Araç Olabilirliği: Gelişmeyi Etkileyen İç ve Dış Dinamikler", 8. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İTÜ, İstanbul, s.207-220.
- Aydemir, Ş., Öksüz, A.M., Aydın, Y., Şen, D., 2000, DOKAP Kentsel Etki Alanları Araştırması, KTÜ, Trabzon.
- Batten, D., 1995, "Network Cities: Creative Urban Agglomeration for the 21st Century", *Urban Studies*, Vol.32/2, s. 313-327.
- DPT-JICA, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt VI: Mekansal Gelişme ve Altyapı, Nippon Koei Co. Ltd. Recs International Inc.
- Grasland, C., 1999, Spatial Integration: Qua Vadis?, Study Program on European Spatial Planning, SDEC-France, www.parisgeo.cnrs.fr/cg/spesp/wp4
- Hague, C., Kirk, K., 2003, Polycentricity Scoping Study, School of the Build Environment, Heriot-Watt Univ. Edinbourg.
- Kloosterman, R.C., Lambregts, B., 2001, Clustering of Activities in Polycentric Urban Region: Towards a Reserch Agenda", *Urban Studies*, Vol. 38/4, s. 717-733.
- Krakover, S., 1987, "Cluster of Cities versus City Region in Regional Planning", *Environment and Planning*, Vol.19, s. 1375-1386
- Meijers, E., 2002, "Creating Sinergy in Urban Networks, an Exploration of Complementarity, Coherance and Co-operation in Polycentric Urban Regions", www.uth.gr/aesop/schedule/phd/workshop9.html
- Turizm Bakanlığı, 2001, Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancılara İlişkin Araştırma, Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Vartiainen, P., Antikainen, J., 1998, Framing the Urban Network in Finland- the Urban Network Study, www.nordregio.se/spespn/Files/2.2.annex3.dpf